

írtak, amelyben állítólag tiltakozott Kosztolányi az elnökségnél a magyar hivatalos küldött elismertetése ellen. Nevetséges és képtelen vád volt ez. Azután a Magyar Hírlapban megjelent *Radó Antal nyilatkozata az apokrif Kosztolányi levelekről* címen:

„Hazaérkezve a raguzai Pen-Kongresszusról megütközéssel olvastam több napilapban azt a hírt, hogy Kosztolányi Dezső levelet intézett a francia delegáció elnökéhez azt indítványozva, hogy Raguzában megjelent magyar Pen küldöttségét zárják ki a kongresszusból, mert a legjobb magyar írók nem tagjai a Pen Clubnak. (Ez igaz volt, de a levél nem, K. D-né). Kijelentem, hogy ilyen tartalmú levélről tudomásom nincs. A francia delegáció vezetője sem velem folytatott magánbeszélgetésünk során, se a végrehajtó bizottság ülésén, se a kongresszuson ilyen levélről említést nem tett, más sem tud róla, amiből nyilvánvaló, hogy ilyen levél nem is létezik. Ezt Kosztolányi védelmében kötelességemnek tartom kijelenteni.”

Schöppflin Aladár pedig a Pesti Naplóban nyilatkozott, így:

„Csodálkozással hallottam idehaza Budapesten, hogy a lapokban olyan hírek jelentek meg, hogy Kosztolányi Dezsőtől valami tiltakozó levél vagy távirat érkezett volna a magyar Pen Club delegációjának illetékessége ellen. Raguzában ilyen tiltakozásról senkise hallott semmit, ilyen tiltakozást oda senki nem küldött. Sőt ellenkezőleg a végrehajtó bizottság a magyar Pen Club ügyét ad-acta tette, amiben jelentős része volt annak, hogy Kosztolányi a központi főtitkárhoz, Cremieux-höz néhány héttel a kongresszus előtt levelet intézett, azzal a kéréssel, hogy a mi ügyünket ne tárgyalják.

Schöppflin Aladár.”

Még csak azt akarom megjegyezni, hogy Gellért Oszkár tévedett, amikor *Kortársaim* című kötetének 149. oldalán azt írta, hogy Móricz csak ötezer pengőt kapott a Rothermerek-díjból. A díj évente ezer-ezer font, tehát az első évben egyenként ötszáz-ötszáz fontot kaptak, tíz százaléknyi levonással a nyomorgó írók számára. Egyébként sem valószínű, hogy öt-ötezer pengőnyi összeg miatt annyira felbolydult volna egy csomó úgynevezett „nemzeti” író, hiszen az éventei magyar Baumgarten-díj is négyezer pengőt tett ki s ennyit évente több magyar író is kapott, sőt egyik-másika, például Schöppflin is nem is egy ízben, de Krúdy leveleiből is kiténik, hogy 50 fontnyi összegről, azaz a tíz százalékról mondott le a „szegény gyermekek” javára, s ezt az ötven fontot kérte vissza a második esztendő összegéből, amelynek odaítélését már nem Kosztolányi irányította. Ebben is téved Gellért Oszkár, egyrészt akkor férjem már nem volt a Pen elnöke, másrészt ő akkor súlyosan beteg volt. Szentül hiszem, hogy betegségét siettetette és súlyosbította az a lelki válság, amelyet a magyar irodalom válsága okozott.

Hegedüs Nándor

ADY-ENDRE MYLITTA-VERSEI

Őszi piros virágok — így nevezte el Ady Endre a „Ki látott engem” c. verses kötetében azokat a szerelmes verseket, amelyeket 1913-ban és 1914 elején írt. Csaknem 50 év pergett le azóta, hogy ezek a költemények megszülettek, de az irodalomtörténetben fel sem merült a kérdés: kik ihlették ezeket a verseket? Az őszi piros virágok asszonyai ismeretlenek maradtak.

A ciklusban a legtöbb verset bizonyos Mylitta nevű nő kapta, akivel Ady a Mária-Grün-i szanatóriumban ismerkedett meg. A költő Léda után hozzá írta a legtöbb verset. Legelső feladatunk, hogy lehető pontossággal összeállítsuk azokat a költeményeket, amelyek megírását a Mylitta-szerelemnek köszönhetjük. A versek egy részét a Nyugat hasábjain nyíltan Mylittának „küldte” és itt semmiféle bizonyításra nincs szükség. Viszont vannak versek, amelyekről csak akkor tudjuk bizonyossággal megállapítani, hogy Mylittának szóltak, ha Mylitta leveleivel és verseivel — mert Mylitta költőnő is volt — összevetjük.¹ Ady szerelmes versei az említett időben a Nyugatban jelentek meg, a „Ceruzasorok Petrarca könyvén” kivételével, amely a Vasárnapi Újságban látott napvilágot. Induljunk el tehát a versek megjelenésének dátuma szerint.

1913. május 1. És mégis kikiáltom. Mylitta 1913. május 5-én kelt levele kéri Adyt, vigyázzon mindenre, ami a nyilvánosság elé kerül. Feltehető, hogy erre már korábban is intette és ez a vers akar felelet lenni a kérelemre és figyelmeztetésre.

¹ Mylitta levelei és versei az MTA kéziratárának 1951.7. sz. csomagjában találhatóak.

1913. május 1. *Feleselés egy asszony-verssel.* Mylitta versei között van az alábbi vers Mária-Grün-i levélpapíron. Minthogy Mylitta előbb utazott el a szanatóriumból, mint Ady, világos, hogy Mylitta ezt a verset akkor írta, amikor még a költővel együtt tartózkodott a szanatóriumban. Így Ady is nyomban alkotta meg válaszként a *Feleselés egy asszony-verssel* c. költeményét, ha ez később jelent is meg. Íme Mylitta verse: (címe nincs)

Sudár fa állott, őríasi,
Tavas delén a napsütésben,
Ezer a lombja s a virági
Büszkén ragyogtak hőszin fényben.

Véletlen kertjében bimbózott
Pazar dús virágsátor, kevély,
Hamis asszony odalopózott,
Pajzán és huncut jó-rossz személy.

Gondoltam hanyag keze, a szél
Belekapott galyba, virágba,
Hullott, keringett a sok levél
Belesodródva forgó árba.

Volt két virág más másik ágról
De egy volt szirmuk s kelyhük színe,
Alig nyíltak s tudtak egymásról
Széjjel sodródtak már messzire.

Dühös örvényben, forgatagban,
Egyik ide, másik odaszállt.
Míg végre piros alkonyatban
Szél koma belefáradt, elállt.

Pihelve egymás mellé hulltak,
Két fáradt virág más-más ágról,
Félőn, halkán összesimultak,
Megremegtek a boldogságtól.

Tudták jól, hogy röpke az idő
S hogy az övék csak egy pillanat,
Hogy vihar, kegyetlen fuvás jó,
S széjjel rántja egy uj forgatag.

És szomorúság volt a nászuk,
Édes, tiszta, bánattal teli,
Színesebb, mélyebb virulásuk
S összeforrt szívük harmatkönny fedí.

Ha ezt a szöveget összehasonlítjuk azokkal a sorokkal, amelyeket belőle Ady idéz a *Feleselés egy asszony-verssel* c. költeményében, megállapíthatjuk, hogy Ady javított Mylitta versén (a „harmatkönny” például Ady régi szava). Csak egy-egy szót vagy szóférfést változtatott, de milyen más a vers Ady javításai után. Például Mylitta ezt írja:

Gondoltam hanyag keze, a szél,
belekapott galyba, virágba.

E helyett Ady ezt a két sort így idézi:

Szeszély-asszony hanyag keze, a szél
Belekapott galyba, virágba.

Május 16. *Könyörgő májusi levél.* Ugyanazzal a mottóval, mint a könyvben: „Je sais ton coeur, mon coeur... a csak egy-Asszonynak küldöm.” A verset Ady a *Ki látott engem?* kötetben nem az *Őszi piros virágok* ciklusba iktatta be. „Csak azt tudom, hogy elmentél hamar”

— ez a sor egymaga amellet érvél, hogy a vers Mylittának szól. De bizonyítja ezt W. V.-nek (Wertheimstein Viktor) a Politika című lapban közzétett cikke is². „Napokon át hallottam (Mylitta) dicséretét és láttam a *Könyörgő májusi levél* kéziratát „je sais ton coeur, mon coeur — a csak egy-Asszonyrak küldöm.” „Így ajánlotta a verset Mylittának.”

Június 16. Ha vérharmat kell. Az, hogy „nem ígértél”, Mylitta mellett tanúskodik. Ilyen kijelentést Mylitta leveleiben olvashatunk. Június 2-án ezt írja Adynak: „Én nem ígérhetek Magának semmit, hiszen meg vagyok kötve és különben is érzéseket ígérni nem lehet, pe barátságomat odaadtam és nem vonom vissza, ha bármí történnék is. Megpróbáltam „tanácskozni” magammal és vizsgáltam magamat, ha Maga most elhagyna, még üresebb és sötétebb volna a világ és szegényebb volnék újra egy reménnyel. De becsületes akarok lenni és azért könnyezve mondom: én nem tudom milyen leszek és ha nem tud bennem bízni és várni esetleg ígérét nélkül, én nem akarom hitegetni és nem akarom, hogy szenvedjen.”

Július 1. Ijű sírályi kedvek. Velencébe üzen benne és Mylitta ekkor Velencében tartózkodott.

Július 1. Erdőben, esős délutánon. A Nyugatban minden ajánlás nélkül, ellenben a kötetben, mégpedig *A kényszerűség jája* c. ciklusban ezzel az ajánlással: „Révész Bélának küldöm, a régi Révésznek, a régi Ady.” 1914-ben, amikor a *Ki látott engem?* megjelent, már elhalványodott a vers eredeti célja és Ady bizonyára valamely előttünk ismeretlen apropóból akarta Révész Bélát megajándékozni ezzel a mottóval. A versben ezt a szakaszt találjuk:

Az asszonyom?
Ha ifjabb lennék, tán szeretne,
Így csak renyhe
Lassu, kis ígéréti
Pillantást küld el vétve,
Én pedig másolt, régi lázaimat
Küldöm cserébe.

A „lassu, kis ígéréti pillantás” valamint az a tény, hogy 1913 júniusában, amikor Ady ezt a verset írta, még mindig Mylittát tarthatjuk legfontosabbnak az életében, a verset csaknem teljes bizonyossággal a Mylitta-versek sorába iktatja.

Július 16. Most követellek magamnak. A félszek és tilalmas körülmények, amiről a vers énekel, kiütköznek Mylitta ekkori leveleiből. Június 2-án kelt Mylitta-leveleiből idézzük a következő sorokat. „Maga először azért kellett nekem, mert szerettem a társaságát és mert ugy-e kötelessége az embernek a szépet keresni és a haladást. De mert költő volt és ezért a szememben nagy érték, egy lépést sem tettem Maga felé. Aztán féltém is; először, hogy csalódom majd az emberben, később attól féltém, hogy nem fogok csalódni. Nem akartam ilyen fáradtan, összetörtten belemenni az ütközetbe, mert éreztem, hogy gyöngye vagyok és nem bízhattam se magamban, sem Magában. Mégsem kerülhettük ki egymást. Most itt állunk szemközt egymással és félünk egymástól.”

Augusztus 1. Tüzes trónod körül. Ezt a verset helyezte a költő az *Őszi piros virágok* ciklus élére, miután az egész ciklust a könyvben ezzel az ajánlással látta el: „Mylittának, a legpogányabb nőnek és istennőnek s annak a Mylittának, aki éppen a legszeretőbb és legszeretettebb.”

Október 1. Nem hagyom abba. A kötetben minden ajánlás nélkül. Ellenben a Nyugatban ez áll fölötté, a cím alatt: „Küldöm valakinek, ha akarja.” Mylitta ekkor a bécsi Cottage szanatóriumban van és az akadémiai kéziratárban ebből az időből csupán háromsoros levelező lap található tőle. Augusztusról Mylitta levelei hiányoznak. Így tehát csak mint feltevést állíthatjuk, hogy a vers neki íródott. Tartalma: a biztatás, fogadkozás, bátorítás, Mylitta mellett érvél.

Szeptember 15. Keserű imádságok Mylittához. Hat vers.

Október 1. Őszülő erdők rettegése. A Nyugatban ezzel az ajánlással: „Mylittának az őszben reménytelenül megjelenőnek.” A kötetben az ajánlás elmaradt.

Október 1. Be szépre nőttél bennem. A Nyugatban ezzel a mottóval: „Valakinek, akinek kis csőrét máig sem kaphattam meg igazán.” Az ajánlás a kötetben hiányzik.

Október 16. Négy címetlen vers. Mottó: „Mind a négyet Mylittának küldöm.” A kötetben azonban a költő a verseket szétparcellázta és részben másoknak ajánlotta. 1) *Nagyon közelbe kerültünk.* Ennek csak címet adott. 2) *Őszi piros virágok.* Ez a kötetben a következő ajánlású kíséző sorokat kapta: „Lesznai Anna asszony, aki olyan jószágos, drága barátom, szeretni fogja talán ezt a verset és megvédi bántói ellen.” 3) *Megköszönöm, hogy vagy.* Ezzel a címmel került

² Ady Mária-Grünben, Politika 1949. január 29.

a kötetbe. 4) *Oh júrcsa élet*. A kötetben ezzel az ajánlással: „Sándor Lászlóknak szeretettel.” Ez mindenesetre a legkülönösebb. Nyanyuci becenevű szerelmének olyan verset ajánl, amelyet eredetileg Mylittának írt. Ez feltűnően mutatja, hogy Ady kötetbeli ajánlásaiból nem mindig lehet helyes következtetést levonni.

November 1. Elmetem szemem látottjait. „Mylittának küldöm szívesen” — írja Ady a Nyugatban. A kötetben az ajánlást elhagyta.

Ugyanebben a számban közli *A legjobb várta* c. versét, ezzel az ajánlással: „Kis senkimnek küldöm.” Ez a mondat a kötetből kimaradt. Minthogy a „kis senki” az *Elmetem szemem látottjait* című és Mylittának ajánlott versben is előfordul, joggal feltehetnők, hogy ezt a verset is Mylittának szánta. De a költemény műzsáját világosan elárulja ez a két sor: „Gyermekem, aki nem tőlem vagy nemzett S gyermekem mégis és én a tied talán.” Baróti Mariska nevű nő levelezésbe kezdett Adyval és megkérte a költőt, tekintse magát apjának és őt a gyermekének. Levélben is megkapta Adytól ezt a verset.³ Így tehát ezt a verset nem sorolhatjuk a Mylitta-versek közé.

November 16. Új tavasz ez. Problematisus vers. Két mozzanat Baróti Mariska mellett szól. Az egyik, hogy a leány 1913 novemberében Pesten járt és Adyval telefonon beszélt. A másik a „hóságod”. Mariska ekkor még fiatal leány volt. Viszont ellene szól ez a sor: „Karjaim kik ölelve tartanak.” Ady és Mariska személyesen sohasem találkoztak. De Mylitta-versek sem tekinthetők.

Ugyanebben a számban találjuk a *Nő van mellettem* c. verset, amelyet Ady kiemelt a ciklusból. Továbbá: *Aki magának él*. — Ebben a versben ismét szerepel a „Kis Senki.” Egyiket sem lehet Mylitta-versek mondani. A dec. 1-i számban a „*Becéző simogató kezek*” és a dec. 16-i számban az *Élet helyett órák* c. költemény Dénes Zsófiának szól.

1914. január 1. *Életbérem sírva panaszlom*. A versben megemlíti Mylitta nevét.

A Nyugat 1914. január 16-i száma két verset közöl: *Vándor téli hold* és *Talán Hellászt küldött*. Miért maradtak ki ezek a *Ki látott engem?* kötetből és kerültek *A halottak élén* kötetbe, nem tudom. Az első verset Földessy Gyula Dénes Zsófiához írotnak mondja⁴, bár a nevének nem írja ki. A másodikról Dénes Zsófia az *Élet helyett órák* című könyvében maga állítja, hogy ezt Ady neki írta.

1914 február 1. *Egy napló kezdete*. Mottó a Nyugatban: „Mondjuk: január huszonkilencedik napján.” Ezek a sorok vallanak arra, hogy a verset Mylittának írta:

Rend, félelem, szanatórium,
Elmaradt csókok s duplával ígérték:
Értek-e valamit és mennyit értek.

A költemény kötetben csak 1954-ben jelent meg mottó nélkül. Az Ady-múzeum II. kötetében az *Ady-versek időrendje* c. cikkben ez a vers címe: *Naplótöredék egy szanatóriumban*.⁵ De ezt a címet sem a Nyugatban, sem az 1954. évi kiadásban nem lehet felfedezni.

1914 április 1. *Kár volna érted*. Szintén *A halottak élén* c. kötetben jelent meg. Bajos meghatározni, kihez íródott. A vers szövege előtt ez a sor olvasható: „Levél valakihöz vagy valakikhez.” Úgy látszik, tudatni akarta valamennyi szerelmével, hogy „el kell köszönni.” A kötetben ez a mottó elmaradt. Nem állíthatom, hogy a „valakik” között gondolt Mylittára is és így ezt a verset sem számíthatjuk oda a Mylitta-versek közé.

1914 Május 1. *Én bús ibolyavetésem*. Ismét olyan vers, amely nincs a Mylitta-ciklusban, sőt a *Ki látott engem?* kötetben sem. Földessy Gyula nehezen asszociálható versnek ítéli.⁶ A Mylitta-levelek beható tanulmányozása sem jön a költemény megfejtséének segítségére, mert a levelek — legalábbis azok, amelyeket ismerünk — 1913 októberében egy kivételével megszűnnek és csak 1914. áprilistól bukkannak fel újra. Biztos megállapítást nem lehet megkockáztatni. De az „egy szó” valószínűleg arra céloz, hogy Mylitta nem tudta a döntő szót kimondani.

Dr. Kardeván Károly nyug. középiskolai tanár azt mondja nekem, hogy ezt a verset Ady 1917-ben saját kezével lemásolta és Zsófia nevű lőcsei rajongójának elküldte, mintha közvetlenül neki írta volna. Kardeván Károlyt hiteles tanúnak tekinthetjük, mert 1917-ben Lőcsén tanárkodott. A költeményben lefestett körülmények egyeztek véletlenül Zsófia életviszonyaival és így a fiatal hívő joggal vélhette, hogy Ady egyenesen neki írhatta a verset. Hiszen kötetben nem találhatta fel, mert csak *A halottak élén* c. könyvben jelent meg 1918-ban.

³ LUKÁCS ISTVÁN: Ady hőfehér szerelme. Az Est 1934. március 10. szám.

⁴ FÖLDESSY GYULA: Ady minden titkai. Atheneum 1949. 227. „Akiről itt szó van, továbbra is, Ady élete végeig hűséges barátja maradt Adynak.”

⁵ Ady verseinek időrendje. Összeállította FÖLDESSY GYULA. Ady múzeum II. 13.

⁶ FÖLDESSY GYULA, i. m. 226.

A Nyugat ugyane számában jelentkezik az első Csinszka-vers: *Vajon milyennek láttát?* és ezzel a Mylitta versek sora végleg lezárul.

Szigorú mérlegelés szerint is kétségtelen, hogy Ady 24 költeményt írt Mylittához. Eppen elég szép számú alkotás ahhoz, hogy végre megtudjuk: ki volt ez a múzsa? Hiszen Petőfi csak egyszer találkozott a borjádi Erzsikével, akivel a négy ökrös szekér ballagott és mégis ennek az egy találkozásnak és ennek az egy költeménynek milyen tekintélyes irodalma van. Mylittával is meg kell tehát ismerkedni. Ki volt Mylitta és milyen kapcsolata volt Adyval?

Böllöni György *Az igazi Ady* című művében azt írja⁷, hogy 1913 tavaszán ezeket a sorokat kapta Adytól Mária-Grünből, ahol a költő ekkor megismerkedett Mylittával: „Hát ti rossz emberek egészen elhagyatottak engem? Nem irtok, nem jöttök. Még csak az Érdekes Ujságot sem külditek. Ha jöttök, kellő időben tudassatok, mert esetleg Bécsbe szaladok fel két napra. Egyébként 77 és fél kiló és reménytelenül szerelmes vagyok.”

Ady életrajzából is megállapítható, hogy ez a szerelem körülbelül egy évig tartott. Ady egy ízben, 1913 májusában inkognitóban és titokban felszökött a Grác melletti Mária-Grün-i szanatóriumból Pestre, kétségkívül azért, hogy Mylittával találkozzék.⁸ Ez a „reménytelen” szerelem azonban nem lehetett nála mindent betöltő kizárólagos nagy érzés.

Érdekes, esős délután című versében a már idézett szavak: „Az asszonyom? — Ha ifjabb lennék, tán szeretne — Így csak renyhe, — Lassu kis ígérő — Pillantást küld el véte — Én pedig másolt, régi lázaimat — Küldöm cserébe.” Ezek a sorok arról árulkodnak, hogy Ady csak holmi utánérzett, szokványyszerelmet tudott Mylittának felkinálni.

Ady Lajos a költő Mária-Grün-i szerelmei között (mert más nővel is barátságot kötött itt) így emlékezik meg Mylittáról.⁹

„A másik komolyabb szerelmet — s ezúttal csakugyan nem blaszfémia a szó — Mylitta ébresztette benne. Mylitta pesti asszony volt, akinek a Sors mindent megadott — derék urat, szép gyerekeket, anyagi jólétet, társadalmi pozíciót — egy kicsit az irodalommal (talán az irodalomtörténettel is) óhajtott kacérkodni. Maga is poetrix volt. (I. *Feteselés egy asszony-verssel.*) A Bandi részéről sem komolyan indult először a dolog s komollyá talán csak az tette, hogy Mylitta kockáztat és áldozatok nélkül akart regényt szőni. E a Bandi szemében új és izgató momentum volt s talán éppen emiatt nem ért véget Grünnel a dolog s kora ősszel még titkos szerelmi séták folytak a pesti csendes utcákon. S Bandi oly izgalommal sietett el ezekre, mint akár diákkorában a Zsóka-randevúkra a zilahi piac vadgesztenyés korzójára. E késői, éterikus szerelem azonban elsuhant az őszi verőfénygel együtt, emlékek mindössze néhány vers maradt s októberben már a Magyar Király lett újból a tanyája, ahova pedig megint „illetlenül fiatal utak, sőt tolvaj ösvények vezettek.”

Ady Lajos egy laplaji jegyzetben ezt írja még: „Egy kicsit restellte tőlem ezt a diákos szerelmet s ez okból némi cinizmussal így emlékszik meg Mylitta grüni távozásáról: „Egyébként ama szívbeli bánatomon kívül, hogy elutazott az édes, drága X-né, jól vagyok. (A levél eredeti szövegében M-né áll és Ady Lajos tapintatból írt X-nét)¹⁰”

Ady Lajosné könyve: *Az ismeretlen Ady*, szintén beszél Mylittáról. De ennek a részletnek Ady Lajoséhoz semmi köze, hanem a könyv igazi írójának, Dénes Zsófiának Ady Mylitta-versei nyomán kidolgozott fejtegetését tartalmazza. Közvetlen adat nem olvasható benne. Hogy Dénes Zsófia ismerte-e Mylittát, nem derül ki. Aligha. Ady Lajosné pedig bizonyára nem találkozott vele.

Egyetlen tanú ismerte Ady környezetéből Mylittát abban az időben személyesen: Wertheimstein Viktor. De ő sem akkor, amikor Mylitta még a Mária-Grün-i szanatóriumban tartózkodott, hanem néhány hónap múlva üdült együtt Mylittával a Cottage-szanatóriumban, Bécsben.

Wertheimstein Viktor nagyváradi ember volt. 1908-ban részt vett a Holnap megalakításában és talán pénzübeli támogatásában is. (Ezt ugyan ő előttem mindig kereken tagadta.) Szorosabb barátság közte és Ady között Mária-Grünben szövődött.

Wertheimstein Viktor a Politika című budapesti hetilap már említett 1949. évi január 29. számában W. V. aláírással, „Ady Mária-Grünben” címmel tárcát közöl és Ady Mária-Grün-i szerelmeiről, mint szemtanú, ezeket írja:

„Mylitta — ezt a nevet adta Ady annak a pesti asszonynak, akivel ott ismerkedett meg és akihez annyi verset írt. Az első múzsa Léda után.¹¹”

⁷ BÖLLÖNI GYÖRGY: *Az igazi Ady*. Párizsi kiadás 262.

⁸ BELLA GYÖRGY: *Ady válogatott levelei*. 416., 418. Hatvany Lajos: *Ady* I. 249.

⁹ ADY LAJOS: *Ady Endre*. Amicus kiadás 1923. 169.

¹⁰ Uo.

¹¹ Ez tévedés. Az első múzsa Léda után „Ada”, volt, a költő adta ezt a nevet egy aradi hölgynek, akivel 1912-ben egy budai szanatóriumban ismerkedett meg, és több verset írt hozzá. L. MITTAY BÉSZLŐ: *Az ismeretlen Ada*. Pesti Napló 1933. dec. 24. 57.

Már eltávozott a pesti asszony Grünből, amikor én odaérkeztem de Ady sokat beszélt áradozva róla és panaszkodott, hogy mennyire hiányzik neki. Finom, kulturált asszony volt és mint sóhajta mondta: megközelíthetetlen! Hideg volt és fölünyes, de okos és gyönyörű; bevallotta: megzavarta. Leírta selymes szőke haját, álmodozó kék szemeit, ringó járását. Napokon át hallottam dicséretét és láttam a *Könyörgő májusi levél* kéziratát „je sais ton coeur mon coeur — a csak egy-Asszonynak küldöm.” Így ajánlotta a verset Mylittának. Tudjuk, hogy ez év végén ismét találkozott vele Pesten, egyelőre azonban Grünben vígasztalódott: volt választék elég. Ott volt például egy csinos resicabányai menyecske, egy marburgi sörgyáros özvegye és végül egy naív vidéki asszonyka, akit Ferinének nevezett. Ezekkel szórakozott a költő. Feriné néhány napi udvarlás után megszedült, válással, házasságtervekkel foglalkozott már, de végre is sirva búcsúzkodott és elutazott a „kis kék dereglye”

„Vasút-kocsidban megigazítom
Siratón, hajh a párnád.”

És jött még egy asszony férjestül, mind a ketten morfinisták. Mylitta és Feriné után „Nyanyuci” lett a kedvenc, nem kis aggodalmára dr. Forenbachernek a morfium miatt, mert betegét amúgyis sokat foglalkoztatta Baudelaire, „Paradis artificiel”-je: a morfium, ópium és a hasis, órákat töltött a házaspár szobájában. Így élt a rajongó asszonyok között, de már akkor levelezett egy ismeretlen lánnyal”...

Eddig szól Wertheimstein Viktor cikke.

Engem Wertheimstein Viktorhoz félévszázados barátság kötött és mióta Adyval behatóan foglalkozom, sokat faggattam őt a Mária-Grün-i közjáték felől. Ő azonban, miután tudomása szerint Mylitta még élt Ausztráliában, sőt azt is hallotta, hogy leánya talán Budapesten lakik, nem volt hajlandó többet közölni Ady szerelméről, annál, amit elmondhatónak vélt. Wertheimstein Budapesten, majd Nagymaroson élt, 1957-ben kivándorolt Londonba és 1959-ben Bécsben meghalt. Halála előtt még néhány nappal levelet kaptam tőle Londonból, de ebben ismét megtagad minden kimerítőbb felvilágosítást.

Mindaz, amit nekem elmondott és amit előtte jegyeztem le (feljegyzéseimen még dátumot is olvasok: 1957. február 15) a következő:

Mylitta: dr. Machlup Henrikné Zwack Mici.¹² Mylitta Machlup halála után férjhez ment Molnár Árpádhoz. Más verzió szerint Rázsó debreceni főispánhoz.^{12a} Mindkét férfi a Pest Magyar Kereskedelmi Bank főtisztviselője volt. Machlup később Kismartonra magyarosította a nevét. Én Mylittával nem Mária-Grünben, hanem a bécsi Cottage-szanatóriumban ismerkedtem meg. Én Mária-Grünből elutaztam Ostendebe és odakaptam Adytól egy levelezőlapot ezzel a szöveggel: „Grün fölötté népes, de hiányoztok: te, Neumanné és Mlle Medence no és Resica. Köszönöm, viszont vigyázz magadra és ne siess Váradra, oda az ember mindig idejében érkezik. Ólél és köszönt, írj, Endre”.

Wertheimstein nekem ajándékozta a levelezőlapot.

Egy másik levelezőlapot Ady Semmeringről írt 1913. május 13-án Mária-Grünbe ezzel a szöveggel: „Édes Viktorom, köszöntelek, én még hamarabb érkezem hozzád az üdvözlétnél. Ólél Ady.” Ez a levelezőlap is az én birtokomban van.

Az első levelezőlapon még a következő aláírások láthatók: Sándorné (Sándor Lászlóné, akit Ady Nyanyuci néven becézett), Sándor Pista (dr. Sándor István jelenlegi budapesti ügyvéd, Nyanyuci fivére, aki Adynak később állandó ügyvédje volt Budapesten és több perét vitte) és Feriné (dr. Weisz Ferencné, temesvári asszony), „a kis kék dereglye.”

Ezek után igyekezzünk pontosan megállapítani a Mária-Grün-i naptárt.

Ady Endre, Ady Lajos szerint,¹³ 1913. március közepén utazott el Mária-Grünbe. Ez tévedés. Ady március 13. dátummal ír levelet onnan Bölöni Györgynek. De már ezt megelőzőleg dátum nélkül ír neki és ebben ez áll. „Az én megoperáltatási ügyem nehezen megy.”¹⁴ Tehát már gyógykezelték, vagy mint ugyanekkor Ady Lajosnak írja „nagy puhatolózások

¹² Machlupné nevét először FRANYÓ ZOLTÁN írja le a marosvásárhelyi Igaz Szó V. évfolyam 11 (1967. nov.) Ady-számban helytelenül így: „a finom kulturájú Machlukné.” Többet nem tud róla.

^{12a} L. HORVÁTH BÉLA Ady-dokumentumok, Jelenkor (Pécs) 1961. évi 4. sz. Horváth Béla DÉNES ZSÓFIA szóbeli közlésére hivatkozik. De mivel Wertheimstein Viktor a húszas-harmincas években a Magyar Ált. Hitelbank igazgatója volt, nézetem szerint jobban ismerte a pesti bankvilág előkelőségeinek családjait, mint Dénes Zsófia.

¹³ ADY LAJOS I. m. 156.

¹⁴ BÖLÖNI GYÖRGY I. m. 261.

kísérletezések.”¹⁵ Tehát vizsgálják. Azt is közli még, hogy Pintér Jenő küldeményei meg is érkeztek hozzá.¹⁶ Világos mindebből, hogy Ady nem március közepén érkezett a szanatóriumba, hanem jóval előbb. Ezt megerősíti Ady Lajosné is.¹⁷

Ott volt-e már akkor Mylitta? Lehetséges. Az kétségtelen, hogy Mylitta 1913. április 25-én utazott el Mária-Grünből, mint ez a költőnek Ady Lajoshoz intézett leveléből kiderül.¹⁸ Egy Mária-Grün-i tartózkodás éppen úgy tarthat négy hónapig, mint négy hétig és így az elutazás dátumából nem lehet az érkezés dátumára következtetni. Kettejük együttlétét öt-hat hétnél hosszabb időtartamúnak nem taksálhatjuk.

Érdekes, hogy Ady ez időben, 1913 áprilisában Boncza Bertának is ír levelet Mária-Grünből és ebben ezt olvassuk: „Próbálok elvegyülni az emberek közé, már ti. grüni sorsfársaim közé, kik között csinos asszonyok is vannak, de a barátkozás nehezen megy. Két év óta nem igen tudok új barátságot kötni.”¹⁹ Ady itt igyekszik elhessegetni a gyanút, mintha új szerelmekbe bocsájtkoznék.

Fehér Dezső, a Nagyváradai Napló főszerkesztője 1913 márciusában és április első napjaiban szintén Mária-Grünben tartott kúrát. Onnan április első hetében érkezett haza Nagyváradra, ahonnan nyomban levelet írt Adynak Mária-Grünbe.²⁰ „Szeretném hinni, hogy azóta még jobban erőre kaptál és az egészséged is kielégítőbb, amiben bizonyára nagy része van az engem mindenképen méltón helyettesítő bájos Zsóka asszonynak.”

Ki lehet ez a Zsóka?

Fehér Dezső előbb utazott el Grünből, mint Mylitta. Ady Endre már azt kérdezi levélben Ady Lajostól: „Fehér nem beszélt arról stb.”²¹ Tehát Fehér április 10-én már nem tartózkodott Grünben. A Nagyváradai Napló tanúsága szerint április 10-én már Nagyváradon volt.²² Ady ekkor még csak körülbelül három hetet tölthetett együtt Mylittával. Lehet, hogy ekkor még, ismeretségük kezdetén fel sem merült a mitológiai Mylitta név, hanem Ady neki ajánlódta első szerelmének, Zsókanak a nevét. De Fehér Dezsőnél az sem lehetetlen, hogy mire Nagyváradra hazaért, elfelejtette a nevet, eszébe jutott Ady első szerelmének neve és a kettőt összekeverte.

Mylitta gyakori utazásai, külföldi üdülései azt mutatják, hogy jó módban élt, ami az első világháború előtt egy pesti nagy bank igazgatójának feleségénél egészen természetes. Egyes levelekből kitűnően két gyermeke van, egy fia és egy leánya. Kiderül a levelekből az is, hogy van egy férfi mögötte, aki rajongó, nem titkolt, áhítatos szerelemmel követi a fiatal asszonyt. Bár Mylitta a leveleiben dicsérettel szól a férjéről, nem lehet nagyon boldog, hiszen az 1913. év nagy részét Budapestről távol tölti, folyton utazik és csak egy ízben célzó reá, hogy férje utána fog egy hétre külföldre menni. Íme mit ír a férjről 1913. május 26-án: „Az akire gondol, nem is tud a maga létezéséről, a keleti bölcsek nagyszerű nyugalmaival nézi ezt a neveléses, vad és csúf komédiát, küzdést, szenvedélyt, tülekedést... Ő mástól nem félt engemet, mint a könnyelmű és nem számító végzetes nekilendülésektől és biztat, hogy keressem a boldogságotam függetlenül tőle, ha másutt vélem feltalálni.” Arról a bizonyos másik férfiről május 10-én ezt írja Adynak: „Most el akarom mondani, magának, hogy az a barátom, akiről meséltem, a szeretők ösztönével rögtön megérezte a mi barátságunkat és a Nyugatban bizonyosságot is szerzett erről. „Ez magának szól” mondotta és én nem tudok hazudni annak, aki bizik bennem.”

Június 28-án a velencei Palace-szálloda levélpapírján ír a férjről is, a barátról is. „Henrik mához egy hétre érkezik és az »önzetlenebb« barát csak Tirolban keres fel.”

Mylitta 1913. május 2-án írja (Mária Grünből történt elutazása után) az első levelet Adynak, akitől már két levelet is kapott. Ez mutatja Ady türelmetlenségét az asszony elutazása után. Hogy a leveleket Ady hova címezte, nem lehet megállapítani, minthogy Ady levelei nincsenek meg. Felteszem, hogy valahol, valakinél lappanganak és egyszer elő fognak kerülni. Ady Lajosné (Dénes Zsófia) írja: Ady „a mindig kisikló asszony miatt sohasem érez bánatot.”²³ Miért tartotta fenn mégis a kapcsolatot Mylittával: erre a kérdésre nehéz megfelelni.

Ady 1913 végén ezt írja Mária-Grünből Hatvany Lajosnak: „Tudod, hogy nekem kell egy nagy viszony, úgy mint a levegő (ti. ráutaltam, hogy ez nálam komoly és fontos), néhány napig együtt voltam itt egy nővel, akiben eljövendő megkínzóztatásomat sejttem, de ez is elu-

¹⁵ Ady Lajosné: Az ismeretlen Ady. Béta rt kiadása 224.

¹⁶ Uo.

¹⁷ ADY LAJOSNÉ I. m. 217.

¹⁸ ADY LAJOSNÉ I. m. 221.

¹⁹ BELIA GYÖRGY I. m. 211.

²⁰ BELIA GYÖRGY I. m. 403.

²¹ Uo.

²² Nagyváradai Napló 1913. ápr. 10.

²³ ADY LAJOSNÉ I. m. 223.

tazott.”²⁴ Ady tehát — ha ezeket a sorokat programszerű elképzelésnek és vágynak fogjuk fel — Mylittával való ismeretségében egy nagy viszony kialakulását sejtette vagy remélte.

Mylitta első levelén nincs megszólítás és csak később vezet be a leveleket így: „Kedves Ady” vagy „kedves Adym.” Az első leveleken aláírás sincs. A legelső levél nagyon tartózkodó, félénk. Keresett filozófálás van benne, itt a bevezető részlet: »Íme: üzenek. Nem volt „gimnasztika” a barátság-ígéretem és nem volt futó hangulat sem. Most is a szemébe nézek, mint akkor és mondom: „ha maga úgy akarja.” Megfogom a kezét, ha úgy akarja és barátja leszek. Tudja és érezte — ha nem is látja — hogy figyelem az útját, hogy vigyázó, őrködő szemekkel kísérem a lépteit. A lelkiismeretének a lelke akarok lenni, hogy megdobbanjon, ha az Életnek sok kísértése túlerős, hogy visszarántsa, ha alkohol vagy egyéb örvények nyílnának és hívnák biztatólag. A szívében akarok lenni, hogy csak jó legyen, bátor és erős és akarom, hogy fejlődjön, haladjon, előre, mindig előre és fölfelé. Elég erős lesz-e az én akaratom? Bántott, hogy igaztalan volt hozzám, de őszinte volt és én ezt mindennél többre becslöm. Olyannak mutatta magát — úgy hiszem — amilyen és bár megijeszt egy kissé a vadsága, féktelensége, én meg vagyok elégedve. Beteg a kicsi fiam és mióta itthon vagyok, jóformán nem aludtam, zúg a fejem, a szemeim égnek, de nem tudom magát tovább várni. Örültem nagyon a két levelének és a versei szépek. Olyan nagyon szeretnék dolgozni, csak nincsen iránytűm és nincsen alpom. De még egyszer kérdem: van-e igazán értelme, hogy írjak? Mért akar már most kiruccanni a jó Mária-Grünről? Legyen türelmes és gyógyuljon meg vagy Pesten lesz most már az édesanyja? Tudom, hogy üresen kong a hely, ahonnan távozott, akit szeretünk, de magának ki kell tartania. Én gyógyítani szeretek, nem rontani. Ugy-e megígérte, hogy okos lesz. Van-e egy szimpatikus ember, akivel beszélhet? Hány cigarettát szí el naponta és ki kontrollálja a sörösök számát, nagy fiú? Hív a fiam, de kell mennem, isten áldja meg.”

Ez tehát Mylitta legelső levele. Azért közöltem, mert a többi levelére nincs terem és egyet mégis be akartam mutatni. Anyáskodó, becézgető, gondoskodó de nem szerelmes írás ez. Kissé naív, amikor például 1913-ban azt kívánja Adynak, hogy fejlődjék, Adynak, aki már a zenitén ragyog. A levélből az is kiderül, hogy Mylitta tudatában van, hogy ő maga gyenge költő, de Ady azért mégis bátoríthatta, hogy írjon, pedig ki látta volna nála világosabban, milyen javíthatatlan dilettánssal van dolga.

Május 5-én Mylitta két levelet is ír. Ismét sok elmélkedés, mint egy Beniczkyné Bajzaregényben. A levél elején felkiált: oh bárcsak hinnék! Szégyelli a gyávaságát, de nem mer a magasba szállni. De ezek sem őszinte szavak.

Május 10-én ismét ír. Köszöni a képet és levelet. Nem akarja, hogy a képet más is lássa és megjegyzést tegyenek reá. „Én várom a szavait és kívánom őket”. A levelet így zárja be: „A kezemet nyújtom, isten vele.” Fanyar, szürke búcsúzás. Még megkérdi: hol van a „máshova írott levelem?” Ez a levél azt árulja el, hogy Mylitta még más címre is küldött Adynak levelet. De hova? És minek? Vagy félt, hogy a levél a sanatóriumban idegen kezekbe kerülhet?

Ugyanebben a levélben említi meg Mylitta, hogy ideálisan szerető barátja Ady verséből azt következtette, hogy az Mylittának szól. Az a vers, amelyet a hű barát (a szerető, persze a szónak nem vulgáris értelmében) gyanúsnaq talált az „És mégis kikiáltom”, hiszen Ady ebben ezt írja:

Grác mellől, melyben Pázmány tanított
S hova most magyar eretnek poétát
Gyógyulni küldött a féltő szeretet,
Szállj tarthatatlan szerelmi titok.

Ebből világosan érthetett az, aki tudta, hogy Mylitta Mária-Grünben tartózkodik. Május 26-án kelt levelében Mylitta ismét mesterkéltn mondatokkal akarja szellemi értékét megmutatni. Adytól szenvedélyes leveleket kap. Íme néhány kiragadott mondat az asszony leveléből:

„Szomorú hangszer az, amelynek húrján nem játszik senki. Hát nem fogja senki megtalálni a valóm csodakulcsát, hogy fölszendüljenek bennem soha el nem hangzott szimfóniák. Megöl ez a mozdulatlan némaság. Becsületes akarok lenni és azért könnyezve mondom: én nem tudom, milyen leszek és ha nem tud bennem bízni és várni esetleg, ígéret nélkül, én nem akarom hitegetni és nem akarom, hogy szenvedjen”.

Ady valószínűleg különféle szemrehányásokkal halmozhatta el, többek között azzal, hogy Mylitta azért úzi vele a játékokat, hogy „másnak jobban keljen”, mert az asszony elég zavarosan így felel: „nem tartom magamat árunak, amelynek felszökik az értéke, hogy mennél többen kívánják és szenvedjen; tiltakozom ezen csúnya és mindennél kicsinyesebb asszonyi gyenge ellen.”

²⁴ HATVANY LAJOS: Ady a kortársak között 188.

Június 2-án volt Mylitta születésnapja. „Tegnap volt a születésnapom. Sok-sok kapott virág közül — bár papíron voltak csak — a magáénak volt a legerősebb illatuk. Köszönöm ezt és magának a kezét nyújtja Miczy.”

Mylitta jelzi, hogy a Lidóra utaznak. 1913. július 2-án kelt levelében az alábbi verset csatolja és megkérdezi Adyt, mikor jön, örömmel és nagyon várja.

Oh messze vagy nagyon,
Közöttünk egy világ,
Áthatlan vad vadon,
Hol nem virul virág.

Köröttem zúg a lét
Jajok sikonganak,
Csatazaj szerteszét,
Csak holtak nyugszanak.

Lelkem örök bolyongó,
Küzd, vágyik, törtet, kutat,
Bomló vérem, a forró,
Volt Golgotákra mutat.

Csábítottak olykor
Lidércálmok, fények,
Százszor átkozottak,
Szörnyű ébredések.

Most sem igaz való
Csillag csillogásod,
Most is lápra csaló
Fölszengő hívásod.

Oh engedd, hogy végre
Meggpihenjek nálad,
Nagyon elfáradtam
És széles a vállad.

De akad a versek között, amelyeket Mylitta ekkor Adynak küldött, még bátrabb is:

Ma ért el hozzám májusi levél,
A májusi ég is Rólad beszél.

Ma ért el hozzám az üzeneted,
Meggyújtott bennem szent tüzeket.

S szivem, úgy érzem, piros rózsá,
Régen már megdermedt a bimbója.

De ma könnyek melegen hulltak,
S a szirmok bíboran kigyultak.

És duzzad, feszül az én vágy-virágom,
Ma éjjel vedd el, néked kínálok.

Feltehetjük, hogy Ady nem vette túlságosan komolyan ezeket a verses fellángolásokat. Minden sorukból árad a csináltság és az Ady-utánzás. Mylitta egyébként gyorsan igyekezett az effajta „bűnös” kínálkozás útjáról letérni és a Riviéráról, a Garda-tó mellől (dátum és cím nélkül) el is bocsájtja Adyt ezzel a költeménnyel:

Látod, én hiszek! Vannak csoda-percek,
Te is vágyva várod és ha tagadod
Konok magadnak, ment konok válaszod,
Valakiről szavaid leperegnek.

Valaki én, kissé mint édesanyád
Ugy szeretlek és követlek Téged,
Látó szemmel győzöm a messzeséget —
Rossz drága fiu, én büszke vagyok Rád.

Ugy érzem néha, hogy életet adtam
Néhány nemes vágnak vagy álomnak tán,
Nem panaszkodom, hogy hűséged fogytán,
Mig nekem jajgotod: jaj, de elfáradtam!

Mert igaz, mi útunk nem a szerelemnek
Utja volt, nem gyönyör, hej, hamuvá porló
Ölelésre ölelt. Fájdalom forró
Tüzes láncai hültükben keményednek.

És nem bocsájtanak el, széjjel nem válnak
Összefolyt könnyek, közös panaszok, jajok,
Lelkünk földjébe hullnak mint termőmagok,
Kikelnek ujra, vissza-hazajárnak.

De én nem haragszom, keresd üdvösséged
Máshol is, máshol is, nyugodtabb vidéken,
Hol nincsenek felhők s viharok az égen,
Keresd az örök fényt, az áldásom véled!

Mielőtt Mylitta 1913 júniusában elutazott a Lidóra, ahonnan ezt a verset is küldte, megbeszélték, hogy Ady utána utazik. Mylitta ugyanis június 28-án kelt levelében megkérdezi Adyt, mikor megy utána a Lidóra. A férje „csak mához egy hétre érkezik.” Sőt, Mylitta három nappal korábban, június 25-én a velencei Excelsior-szálloda levélpapírján pár sort ír Adynak, mégpedig elég izgatott hangon: „Nagyon kérem, írjon hamar és azt is, hogy mikor jön, örömmel és már nagyon várja Miczy”. Ebben a néhány sorban Ady találhatott volna biztatást, de nincs semmi nyoma annak, hogy a hívást követte volna. Vajon miért nem sietett Mylitta után? Erre két oka lehetett. Az egyik az, hogy Ady ekkor már ugyancsak szoros szálakkal fűzte magához új barátnőjét, Sándor Lászlónét, akit el is akart választani a férjétől (ilyen tervei ugyan Mylittával is voltak). A másik ok a következő. Mylitta ugyanebben a levélben közli, hogy az öccse az utolsó percben elhatározta, hogy vele tölti a szabadságát. Ady nem sok értelmét láthatta a lidói együttlétnek, ha Mylitta öccse is ott volt. Az a feltevés, hogy a család már gyanút fogott, Ady verseiről már széltében beszélhettek, féltek, hogy Mylitta mégis valamilyen meggondolatlan lépést csinál és a nyakára küldték ellenőrne az öccsét. Július 11-én Mylitta meg is kérdezi Adyt: „Miért nem jött? Miért hallgat?” Július 16-án értesíti, hogy utaznak.

Ady ekkor már nincsen Mária-Grünben. Július 6-án vagy 7-én utazott el.²⁵ Mylitta augusztus 12-én megkérdezi: „Nem kapta meg a leveletem?” Milyen levélről lehet szó és hova küldhette, nem tudhatjuk, mert, mint mondtam, Adynak egyetlen sora sem maradt meg abból, amit Mylittának levélben írt. Az bizonyos, hogy ekkor is leveleztek egymással. Mylitta augusztus 18-án perlekedő, elkeseredett, szemrehányó levelet ír Adynak, amelynek tartalmát az eddigi tartózkodó és fölényes magatartás után bajos megmagyarázni. Ezt panaszoja: „Törődött Maga valaha velem, mikor nem magával voltak kapcsolatban? (Hiányos fogalmazás.) Gondolt-e keserűséggel, melyek nem Magáért voltak. A könnyeimel, melyek nem Magáért folytak? Maga, ha kedve úgy tartotta, hír nélkül és nyugtalanságban tartott hetekig.” Valószínűleg ezt a felzúdulást akarta jóvátenni a Garda-tó mellől érkezett vers, amely megnyugtatta Adyt, hogy a vers írója nem haragszik.

Mylitta figyelemmel kísérte a Nyugatot. A folyóirat 1913. június 1-i számában Balázs Béla ír a *Magunk szerelme* kötetről és többek között ezt mondja: „Az igazi szerelmeseknek, harcosoknak, nincs szükségük lángszító asszonyokra, ellenségre. Oh, jönnek még ez után is (ti. Léda után) asszonyok. De túlsokan. Előre kész szerelemmel vártak és előre eleresztettek és mindig int a „túlsó part.”

Mylitta megkérdezi Adyt: így van-e csakugyan, ahogy Balázs Béla leleplezi őt?

Ezután következik az ősz, amikor Ady ismét találkozik Mylittával.

A szeptemberi pesti sétákról Ady Lajos is megemlékezik. A hat versből álló Mylitta-sorozat között (megjelent 1913. szeptember 16-án) van az *Oh pesti ucca* című

²⁵ BELIA i. m. 430. Levél Schöpfung Aladarhoz.

Be szépek vagytok,
Egykor gyűlölt, rut, pesti uccák;
Lábaim hogyha
Ő finom, rossz utjait futják.

Kapcsolatuk 1913 végén sem szűnt meg. Erről tanúskodik Mylitta egy 1913. dec. 13-án kelt Adyhoz írt levelezőlapja, melyben közli Adyval, hogy másnap Nyergesújfaluba megy. Egy újabban felbukkant adat²⁶ azt is bizonyítja, hogy Ady és Mylitta találkoztak is Nyergesújfaluban, Kernstoknál, néhány hónappal Mylitta lapjának kelte előtt, 1913 szeptemberében.

Mylitta 1913 novemberében a bécsi Cottage-szanatóriumban van és itt ismerkedik meg Wertheimstein Viktorral. A bécsi tartózkodás bizonyítéka egy kemény kartonlap Adyhoz, ezzel a szöveggel. „A Maga költészetéről mint összekötő kapocsról beszélünk és sajnálom, hogy nincs itt. Remélem jól van, sokszor üdvözlö M. M.”

Milyen volt a kapcsolat a két ember között? Mylittának tetszhetett Ady, de talán inkább a hírneve, mint a személye. Leveleiben semmi tűz, semmi lelkesedés vagy éppen odaadás; sok kényeskedés, előkelőség. Nem Léda. Nem „héja-madár”, hanem „csöndes asszony”, akiről ugyan Ady azt éneklő (És mégis kikiáltom), hogy „minden volt verset, asszonyt legyőzött,” de egyetlen Mylitta-vers sem ér fel a Léda-himnuszok szenvedélyes lángolásáig. Igaz, hogy Ady is tíz évvel öregebb és fáradtabb, mint amikor Lédát megismerte. Ady azonban hajszolta a „nagy viszonyt”, de miért tartott ki Mylitta mellett akkor is, mikor már új barátnői voltak és látnia kellett, hogy Mylittából sohasem lesz „nagy viszony”. Erre már nehezen tudnánk válaszolni. Mylitta még 1913. dec. 29-én is ír levelet Adynak és ebben többek között elmondja, hogy kereste a *Világ* szerkesztőségében, de nem találta.^{26a}

A „Mylitta-regénynek” később még akadt néhány utóregénye. 1914. április 12-ről olvasunk még egy Mylitta-levelet, amely Ady levelére válaszol. Közömbös tartalmú. 1914. június 26-án Mylitta a Lidórról ír megint. Rövid levél: „Kedves jó barátom, ezer baj, gond közepette még el sem búcsúzhattam magától. Pedig tán még soha hangulatban és érzésben így meg nem kapott a levele.” Ady tehát még mindig levelezett és találkozott Mylittával.

Az első világháború Franciaországban érte az asszonyt, akinek nehezen sikerült Svájcban hazavergődni. 1914. szeptember 24-én ezt írja Adynak: „Szívvel örültem a boldogságának.²⁷ Ady Endre, magának most nem szabad álmódóva elnémulnia. Ne felejtse el, hogy a hitemet magának adtam és velem együtt sok mások. Csendüljön fel a szava, hogy ráhallgassunk és hogy gyönyörködhesünk benne. Vezessen és bátorítson, mert sok a kishitű.”

Mylitta talán lelkesítő háborús, hazafiaskodó verset várt Adytól.

Ez az utolsó nyom Mylitta felől.

Örülünk, ha ez a dolgozat eljutna azokhoz, akik Adynak Mylittához írott leveleit őrzik és ily módon ezek a levelek előkerülnének.

Holovics Flórián

KI FORDÍTOTTA A KÁLDI-FÉLE BIBLIÁT?

Furcsa kérdés, mert hiszen 300 éven át úgy tudtuk, hogy *Káldi* György fordította. Az utolsó évtizedekben azonban vita tárgyává lett; nem egy író más értelemben nyilatkozott, mint ahogy eddig tudtuk. A vita nem zárult le, azért helye lehet még a hozzászólásnak.

Előljáróban meg kell említenünk az irodalomtörténetből azt, hogy a XVII. század első évtizedében ketten foglalkoztak a szentírásnak magyar nyelvre való átültetésével: *Szántó*, latinosan *Arator* István (1540?—1612) és *Káldi* György (1573—1634). *Szántó* a fordítást Olmücben végezte, s haláláig elkészült az ószövevséggel és az újszövevség egy részével. *Káldi* Gyulafehérvárt kezdte és Olmücben végezte munkáját. Megmaradt kéziratában¹ pontosan följegyezte az egyes részek elkezdésének, illetve bevégzésének napját. Eszerint az egész művel 1605. okt. 11-től 1607. márc. 25-ig, tehát egy év és 166 nap, azaz 17 és fél hónap alatt lett készen.

Lássuk mindenekelőtt, kik azok, akik arra a meggyőződésre jutottak, hogy *Káldi* mellett másnak is jelentős vagy főszerepet kell juttatni az első, nyomtatásban is megjelent, teljes katolikus bibliafordításban. Időrendi sorrendben a következők:

²⁶ HORVÁTH BÉLA: Ady Endre ismeretlen levele Kernstok Károlyhoz. *Élet és Irodalom* 1961. aug. 5.

^{26a} L. HORVÁTH BÉLA i. m.

²⁷ Ady valószínűleg Csinszkaról és házassági szándékáról tudathatta Mylittát.

¹ Bp-i Egyet. Kvt. A. 1.